

SODROS ĮMOKŲ SUJUNGIMAS

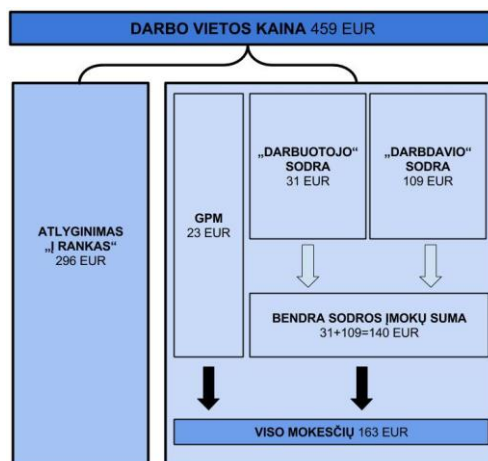
SANTRAUKA

Šiuo metu egzistuojanti darbo apmokestinimo sistema lemia tai, kad Lietuvos darbuotojų darbo užmokestis atrodo mažesnis nei kaimyninių valstybių, mokesčių sistema paini, o dirbantiems yra sunku įvertinti jų sumokamų mokesčių dydį.

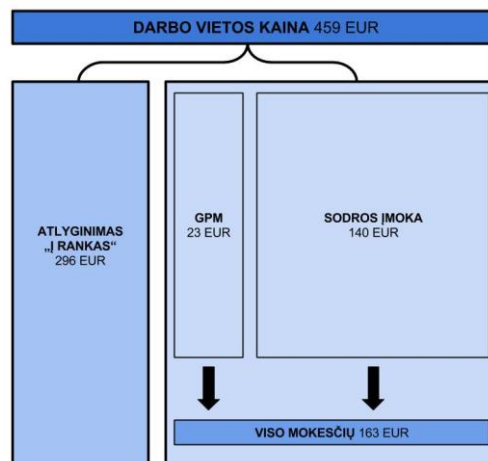
Šalies mokesčių sistemą galima patobulinti sujungiant „darbdavio“ ir „darbuotojo“ Sodros įmokas:

- Sodros įmokų sujungimas sukurtų paskatas mažėti šešėlinei ekonomikai.
- Lietuva geriau būtų vertinama tarptautiniuose konkurencingumo reitinguose.
- Padidėtų darbuotojų darbo užmokestis „ant popieriaus“, o atlyginimas „į rankas“ nepasikeistų.
- Sumažėtų nominalūs mokesčių tarifai (Sodros nuo 39,98 % iki 30,52 %, GPM – nuo 15 % iki 11,45 %).
- Valstybės biudžetas dėl šių pakeitimų pajamų neprarastų.
- Pakeitimas iš esmės nekeičia nei mokėtojų, nei socialinio draudimo įmokų ar garantijų dydžio todėl neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam solidarumo principui ir jo įgyvendinimui.

1 pav. Atlyginimo apmokestinimas dabar

2 pav. Siūlomas atlyginimo apmokestinimas

Kokia darbo užmokesčio apmokestinimo sistema galioja Lietuvoje?

Kas moka Sodros įmokas?

Šiuo metu galiojanti Sodros įmokų sistema, kai įmoka yra padalinta į „darbdavio“ ir „darbuotojo“, sukelia painiavą. Nors teisine prasme darbdavys išskaičiuoja ir perveda „darbdavio“ Sodros įmokas, ekonomine prasme tikrasis jų mokėtojas ir vienintelis susijusios naudos (Sodros išmokų) gavėjas yra darbuotojas.

Tai, kad vadinamasis „darbdavio“ įmokas iš tikrųjų moka patys darbuotojai, gerai atskleidžia samdomų darbuotojų palyginimas su savarankiškai dirbančiais asmenimis. Net ir dirbantys savarankiškai, neturintys darbdavio (pvz. besiverčiantys individualia veikla, stambesni ūkininkai) „darbdavio“ įmoką moka patys. Pvz., besiverčiantys individualia veikla moka 28,5 proc. dydžio Sodros įmoką, o ne 9 proc. „darbuotojo“ Sodros įmoką.

Kas svarbiau – oficialus mokėtojas ar bendras įmokų dydis?

Tikėtina, kad tiek darbuotojams, tiek darbdaviams, svarbu ne kas oficialiai sumoka socialinio draudimo įmokas, o bendras jų dydis. Iš darbdavio pusės, „darbdavio“ pervedamos socialinio draudimo įmokos yra darbuotojo darbo vietos kaštų dalis. Todėl, jei šalyje

didinamas „darbdavio“ socialinio draudimo įmokų tarifas, darbdaviai, siekdami išlaikyti veiklos sąnaudas tame pačiame lygyje, renkasi mažinti atlyginimus.¹ Toks pat ar panašus poveikis tikėtinas ir tuomet, jei būtų didinamos ne „darbdavio“, o „darbuotojo“ socialinio draudimo įmokos.

Iš darbuotojo pusės, darbuotojui labiausiai rūpi „į rankas“ gaunamas (neto) atlyginimas. Kas tiksliai sudaro mokestinę naštą arba kaip tiksliai pasiskirsto individualaus darbuotojo mokesčių pajamos daugumai darbuotojų nėra svarbu. Tai patvirtina, kad iš ekonominės pusės nėra esminio skirtumo tarp „darbuotojo“ ir „darbdavio“ socialinio draudimo įmokų; svarbu yra tik jų bendras dydis.

Kodėl mokesčių mokėtojai nežino kiek iš tikro moka „Sodrai“?

Tyrimai rodo, kad mokesčių mokėtojams sunkiau įvertinti pajamoms tenkančią mokesčių naštą, jeigu pajamos apmokestinamos daugiau kaip vienu mokesčiu.²³ O Lietuvos socialinio draudimo sistema būtent ir yra sudaryta iš dviejų įmokų („darbdavio“ ir „darbuotojo“), todėl ji yra sudėtingesnė nei tuo atveju, jei darbo užmokestis būtų apmokestinamas tik viena Sodros įmoka.

¹ Gruber, Jonathan, Alan B. Krueger, The Incidence of Mandated Employer-Provided Insurance: Lessons from Workers' Compensation Insurance, <http://www.nber.org/chapters/c11270.pdf>, 134.

J. Gruber ir A. Krueger tyrimas rodo, jog 86 proc. padidėjusių darbdavio kaštų perkeliama darbuotojams. Kitas Gruber tyrimas rodo, kad mokesčių (kuriais finansuojamos motinystės išmokos) padidinimas 90 proc. perkeliama darbuotojams (autorius daro išvadas, jog ilgainiui mokesčiai perkeliama pilnai).

² Fochmann, Martin, Dirk Kiesewetter, Kay Blaufus, Jochen Hundsdoerfer, Joachim Weimann, Tax Perception: An empirical survey, <http://www.researchgate.net/publication/46459127>, 8.

Eksperimentas rodo, jog kai mokesčių dydis yra vienodas (pvz. 40 proc.), tačiau skiriasi pati mokesčių apskaičiavimo tvarka, tik ketvirtadalis

eksperimento dalyvių sugebėjo teisingai įvardyti sudėtingesnės sistemos mokesčių dydį.

³ Boylan S.J. and Frischmann, „Experimental Evidence on the Role of Tax Complexity in Investment Decisions“, Journal of the American Taxation Association 28, 2006, 69-88.

Boylan ir Frischmann 2006 m. atliktu eksperimentu įrodyta, kad lyginant su fiksuoto mokesčio dydžio sistema, tiksliai įvardyti dviejų pakopų apmokestinimo sistemos realios mokesčio normos nepavyko nei vienam eksperimento dalyviui (nors abiejose sistemose ji buvo vienoda – 40 proc.). Tik 3 iš 12 eksperimento dalyvių pateikė atsakymus, nurodantys teisingą intervalą (tarp 30 ir 40 proc.).

Viena Sodros įmoka – paprastesnei darbo apmokestinimo sistemai

Viena Sodros įmoka - aiškesnė mokesčių sistema

Pasaulio banko ekspertai vertindami skirtingų šalių mokesčių sistemas nuolat akcentuoja mokesčių sistemos paprastumo svarbą. Anot jų, per pastaruosius 11 metų 43 valstybės naikino arba sujungė mokesčius, siekdamas supaprastinti mokesčių sistemas.⁴

Viena Sodros įmoka būtų itin patraukli naujiems investuotojams, kurie priimdami sprendimus dėl verslo steigimo vietos vertina mokesčių sistemų paprastumą.

Galiausiai „darbdavio“ ir „darbuotojo“ Sodros įmokų sujungimas taip pat leistų darbuotojams lengviau įvertinti jų pajamoms tenkančią mokestinę našta.

Viena Sodros įmoka – mažesnis „šešėlis“

Kadangi dalis Sodros įmokų vadinamos „darbdavio“ įmokomis, darbuotojai dažnai jas suvokia ne kaip už juos ir jų labui mokamas įmokas. Tikėtina, kad dėl to darbuotojams dažnai nerūpi, jei šios įmokos yra nesumokamos, darbo užmokestį išmokant „vokeliuose“.

Sujungus „darbdavio“ ir „darbuotojo“ Sodros įmokas, pasikeistų du veiksniai. Pirma, išmokant atlyginimą „vokelyje“ esminiu mokesčių slėpėju taptų darbuotojas (o ne darbdavys ir darbuotojas). Tikėtina, aiški atsakomybė sudrausmintų dalį darbuotojų, kurie dabar toleruoja „vokelius“.

Antra, darbuotojai aiškiau suprastų, kad nuslėptos Sodros įmokos reiškia, kad jie mažiau įmokės į Sodros sistemą, ir todėl gaus mažesnę pensiją senatvėje. Tikėtina, kad tai irgi sumažintų atlyginimų „vokeliuose“ patrauklumą.

Tiesa, kartu būtina ieškoti būdų, kaip sustiprinti ryšį tarp sumokėtų įmokų ir būsimų išmokų mokesčių mokėtojams.⁵ Jei darbuotojai vertins Sodros įmokas

kaip savo būsimas pajamas (senatvėje ar ligos atveju), jie bus mažiau linkę vengti įmokų ir gauti dalį atlyginimo „vokelyje“.

Siekiant sustiprinti šį ryšį tarp sumokėtų įmokų ir išmokų galima pasinaudoti paprastomis informavimo priemonėmis - pavyzdžiui, siunčiant informacinius pranešimus apie gyventojų sumokėtus mokesčius ir šių lėšų panaudojimą. Įrodyta, jog net informacijos apie socialinį draudimą pateikimas paprasta brošiūra po metų padidina dalyvavimą darbo rinkoje.⁶ Tai leistų dar labiau sustiprinti dalyvavimo darbo rinkoje paskatas, sumažinti spaudimą socialinio draudimo sistemoms ir padidinti jų tvarumą.

Viena Sodros įmoka – geresnis Lietuvos konkurencingumo vertinimas

Anot „Socialinio modelio“ rengėjų, dėl esamų Sodros (aut. past.: „darbdavio“ ir „darbuotojo“) įmokų proporcijų, tarptautiniuose reitinguose, pvz. Pasaulio Banko „Doing Business“ indekse, Lietuva atrodo prasčiau – bruto darbo užmokestis atrodo mažesnis, o socialinio draudimo įmokos tarifas – didesnis nei kitose šalyse.

Sujungus „darbdavio“ ir „darbuotojo“ Sodros įmokas, Lietuva geriau būtų vertinama tarptautiniuose konkurencingumo reitinguose. Pavyzdžiui, bendrame „Doing Business“ indekse pakiltų iš 20 į 16 vietą (to paties indekso mokesčių dalyje Lietuva iš 49 vietos pakiltų į 18).

Sujungus „darbuotojo“ ir „darbdavio“ įmokas, išaugtų bazė, nuo kurios skaičiuojami mokesčiai. Tad norint išlaikyti fiskalinį neutralumą mokesčių mokėtojų ir biudžeto atžvilgiu, turėtų būti sumažinti ir nominalūs mokesčių tarifai (žr.1 priedą).

Mažesni nominalūs mokesčių tarifai (net jei reali mokesčių našta išliktų nepakitusi – apie tai plačiau žr. kitoje dalyje) taip pat lemtų geresnį investuotojų

⁴ World Bank, Paying Taxes, Good Practices, <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes/good-practices>.

⁵ Simėnas, Dalius, „Liberalai siūlo, Sysas ploja: nori „Sodros“ įmoką permesti darbuotojams“, <http://vz.lt/vadyba/finansai-apskaita/2015/12/04/liberalai-siuolo-sysas-ploja-nori-sodros-imoka-permesti-darbuotojams>, 2015-12-04.

⁶ Liebman, Jeffrey B., Erzo F. P. Luttmer, „Would people behave differently if they better understood social security? Evidence from a field experiment“, American Economic Journal: Economic Policy 2015, 7(1), http://users.nber.org/~luttmer/ssexperiment_paper.pdf, 297.

Liebman ir Luttmer atliktame eksperimente informacinės brošiūros išsiuntimas padidino dalyvavimą darbo rinkoje daugiau nei 4 p.p

vertinimą. Tyrimai rodo, jog tarptautinių investuotojų (daugianacionalinių korporacijų) priimamiems investiciniams sprendimams būtent nominalūs, o ne efektyvūs⁷ mokesčių tarifai turi daugiau įtakos.⁸

Kokios siūlomų pokių pasekmės mokesčių mokėtojams ir viešiesiems finansams?

Sujungiant Sodros įmokas, nei darbuotojo „į rankas“ uždirbamas darbo užmokestis, nei GPM ir Sodros įmokų absoliutūs dydžiai, nei mokesčių našta, nei darbo vietos kaina nepasikeistų (žr. 1-2 pav.).

Tačiau reikėtų atlikti šiuos pakeitimus:

1. Taip vadinamą „darbdavio Sodros įmoką“ – perkeltį į darbuotojo atlyginimą „ant popieriaus“. Kitaip tariant, darbuotojo atlyginimą „ant popieriaus“ padidinti ta suma, kurią darbdavys anksčiau pervesdavo „Sodrai“.
2. Padidintą darbuotojo „atlyginimą ant popieriaus“ apmokestinti sujungta „Sodros“ įmoka (30,52 proc).
3. Padidintam darbuotojo „atlyginimui ant popieriaus“ pritaikyti neapmokestinamąjį pajamų dydį (NPD) ir apmokestinti 11,45 proc. Gyventojų pajamų mokesčiu.

Kadangi visi mokesčiai dabar būtų skaičiuojami nuo didesnės bazės, norint, kad nepasikeistų „į rankas“ uždirbamas darbo užmokestis pajamoms taikomas NPD turėtų būti didesnis, o mokesčių tarifai turėtų būti mažesni (žr. 1 priedą).

Tačiau, kaip minėta anksčiau, dėl visų šių pakeitimų, nei darbuotojo darbo užmokestis „į rankas“, nei įmokos į biudžetą, nei mokesstinė našta nepasikeis.

Kokios praktinės problemos gali iškilti sujungiant Sodros įmokas?

Pirma, tam kad didinant bazę, ir mažinant nominalius mokesčių tarifus nepasikeistų darbuotojo „į rankas“ gaunama suma ir biudžeto pajamos reikia užtikrinti:

- kad atlyginimai „ant popieriaus“ būtų padidinti suma lygia „darbdavio“ socialinio draudimo įmokų sumai. Tai galima užtikrinti teisiniu mechanizmu, analogišku euro Lietuvoje įvedimui, kuomet įstatymais būtų numatytas darbo sutarčių pakeitimas (didinant bruto darbo užmokestį);
- kad būtų sumažinti nominalūs mokesčių tarifai ir padidintas NPD. Padidinus atlyginimus „ant popieriaus“ padidėtų suma, nuo kurios skaičiuojami mokesčiai, o nepakeitus mokesčių tarifų išaugtų ir mokėtini mokesčiai. Siekiant, kad nesumažėtų „į rankas“ gaunamas atlyginimas mokesčių tarifus reikia sumažinti, o NPD - padidinti.

Antra, dėl mažesnio GPM tarifo sumažėtų ne su darbo santykiais susijusios GPM pajamos (pvz. mokesčiai nuo pajamų, gautų pardavus nekilnojamąjį turtą).

Remiantis preliminariais skaičiavimais, valstybės biudžeto pajamos iš tokių mokesčių galimai sumažėtų 3,4 mln. eurų/mėn. Žinoma, dalis šių pajamų grįžtų atgal į biudžetą, per padidėjusį vartojimą. Jei 3/4 dėl mažesnio GPM tarifo padidėjusių pajamų gyventojai išleis vartojimui, vien PVM bus surinkta apie 0,4 mln. eurų/mėn., todėl sumažėjusio tarifo poveikis biudžetui siektų apie 3 mln. eurų/mėn. Dalis šios sumos - apie 1,8 mln. eur/mėn. – būtų padengta suapvalinus mokesčių tarifus.

Tačiau tikėtina, jog mažesni nominalūs tarifai ir aiškesnis ryšys tarp sumokėtų įmokų ir išmokų paskatintų mažesnius atlyginimus „vokelyje“ todėl iš papildomų biudžeto pajamų būtų padengti visi netekimai dėl mažesnio nominalaus GPM tarifo.

⁷ Efektyvus socialinio draudimo įmokų tarifas rodo, kokią darbo vietos kainos dalį sudaro socialinio draudimo įmokos.

⁸ Buettner, Thies, Martin Ruf, „Tax incentives and the location of FDI: evidence from a panel of German multinationals“, Deutsche Bundesbank, Discussion Paper, Series 1: Economic Studies, 2005, 15.

Nominalūs mokesčių tarifai dabar ir po siūlomų pakeitimų

	Dabar:		Po siūlomų pakeitimų:	
	„darbuotojo“ įmoka	„darbdavio“ įmoka	„darbuotojo“ įmoka	„darbdavio“ įmoka
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	15 %		11,45 %	
Sodros įmoka	(viso - 39,98 %), kurią sudaro:		(viso - 30,52 %), kurią sudaro:	
įmoka pensijų socialiniam draudimui	3 %	23,30 %	20,08 %	
įmoka ligos ir motinystės socialiniam draudimui		3,40 %	2,6 %	
įmoka nedarbo socialiniam draudimui		1,10 %	0,84 %	
įmoka sveikatos draudimui (PSD)	6 %	3 %	6,87 %	
nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmoka		0,18 %	0,14 %	
įmoka į Garantinį fondą		0,20 %		0,15 %
NPD	200-0,34 x (DU-MMA) _{MMA = 350}		261,96-0,45 x (DU-MMA) _{MMA=458,43⁹}	

⁹ Sujungus Sodros įmoką, bruto MMA vietoj 350 bus 458,43 eur. (350 + 30,98 % = 458,43 eur.)